

Анотація. Стаття присвячена вивченню художнього образу дитини-жертви з точки зору суб'єктивної сфери тексту. Дослідження мовних засобів, презентуючих елементи різноманітних точок зору, у висвітленні яких формується художній образ дитини-жертви, дозволяє інтерпретувати диктумні характеристики дітей, дорослих та наратора, а також виявити їх композиційні функції в художньому творі "Брати Карамазови".

Ключові слова: художній образ, наратор, суб'єктивна сфера, диктумні характеристики, точка зору.

Summary. The article is devoted to the problems of character creation in the novel "Братья Карамазовы" by Dstoevsky. The linguistic means of character creation are analyzed basing on the subjective sphere of the text. The research allowed to interpret character's main characteristics and to find out its composition functions in the text "Братья Карамазовы" by Dstoevsky.

Key words: character, narrator, subjective sphere, dictum characteristics, view point.

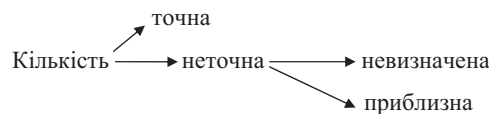
УДК 811.111'255

ЯКОВЛЄВА О.В.

КВАНТИТАТИВНІСТЬ ПОЕТИЧНОГО ТЕКСТУ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ АСПЕКТИ

Квантитативність – це логіко-семантична категорія, яка актуалізує уявлення про комплекс понять кількісного змісту (кількість, число, множинність, кратність, тощо) на різних рівнях об'єктивації. Це ментальне явище є результатом пізнання людиною кількісної обумовленості реального світу та активної класифікуючої діяльності мислення людини; результатом відображення у свідомості об'єктивної кількості, його концептуальний аналог. Різні концепції категорії квантитативності знаходимо у працях Л.Г.Акуленко, Т.В.Ігошиної, С.О.Швачко, Е.І.Букреевої, Лашкевич О.І., Алексеевої О.М. та інших. [1; 6; 15; 16; 7; 2]. Мовне втілення цієї категорії, яка здатна виступати у якості елемента мовної картини світу, її специфічне відображення на різних мовних рівнях, необхідність запровадження єдиної концептуальної системи аналізу мовних та мовленнєвих одиниць, що об'єктивують та репрезентують розумові поняття квантитативності як у процесі структурного становлення, так і у процесі контекстуального –мовленнєвого продукування, становить перспективу сучасних лінгвокогнітивних досліджень.

Точні за своєю природою кількісні відношення специфічно номінуються у мовних одиницях [15, 6]:

Родові та видові семи кількості об'єднують ієрархічний комплекс морфемних, словотворчих, граматичних, лексичних, синтаксичних засобів позначення точної та неточної (невизначеної, приблизної) кількості .

У межах даної статті основна увага приділяється реалізації загальномовної категорії квантитативності у англійському поетичному тексті та участі у цьому процесі мовних засобів різних рівнів презентації: морфологічного, граматичного, лексичного, синтаксичного. Категорія квантитативності витлумачується як відображення результатів поетичної когніції, створення особливого авторського поетичного світогляду. Матеріалом дослідження слугували невеличкі за обсягом, але змістовно завершені та самодостатні поезії: лімерики, грики (афористичні вірші), епіграми, вірші-пародії.

Дослідники, що вивчали специфіку віршованого поетичного тексту, а саме: Ю.М.Лотман, З.Я.Тураєва, Н.Ф.Пелевіна [9; 14; 10], – серед характерних ознак поетичного тексту виділяли:

– насиченість інформацією як комунікативного, так і емоційно-естетичного плану, в основі якої лежить багатозначність компонентів поетичних висловлювань, змістовна ємність будь-якого елемента;

– наявність семантичних і граматичних протиставлень:

– образність, що виникає у поетичному тексті:

Поетичний текст є сферою найбільш повної реалізації потенційних можливостей мовної системи. У поетичному тексті утворюються особливі відношення між 3 основними величинами – світом реальності, світом понять і світом значень [14, 14].

У даному дослідженні аналіз іде від мовного (текстового) матеріалу до виділення квантитативних текстових концептів. Концепти розбудовуються на основі своїх текстових актуалізаторів.

Втілення кількісного фактору позамовної дійсності у поетичному тексті обумовлено впливом специфічної плинності процесів художньої когніції, сутність якої складає закріпленість квантитативних концептів “числа”, “кількості”, “множинності”, “одичності”, “унікальності”, “кратності”, “частотності” у континуумі поетичного тексту, їх постійне еволюційне застосування до позамовних об’єктів та особлива вибірковість по відношенню до них.

У поетичному тексті утворюються особливі відношення між трьома основними величинами: світом реальності, світом понять і світом значень [14, 14].

Найяскравіше квантитативні концепти у структурі поетичного тексту проявляються за участю досить точних маркерів числа, а саме – числівників, що складають ядро категорії квантитативності у мові. Поетичний текст демонструє специфічну вибірковість по відношенню до різних числівників, надаючи перевагу деяким з них і повністю ігноруючи інші. Як показали дослідження [11; 15, 68-76], найчастотнішими за вживанням числівниками виступають кількісні числівники: one, two, three, a hundred, a million, – порядкові числівники: the first, the second. У міфопоетичній традиції народів світу залежно від традицій національної культури – числівники-символи, наприклад у слов’янських народів – числівники 7 та 12, а в Індії – 9. Решті числівників властиво лише спорадичне вживання. Лінгвокогнітивні основи текстової квантитативності укорінюються тут у особливому поетичному менталітеті, що також відноситься до сфери мовної когніції. Слід зазначити, що у чистому вигляді концепт “число” в умовах англійського поетичного тексту реалізується там, де число задається обставинами, які поет не може порушити, створюючи підкреслено точну ситуацію, як наприклад у цьому вірші-пародії “The Microbe”:

The microbe is so very small
You cannot make him cut at all,
But many sanguine people hope
To see him through a microscope
His jointed tongue that lies beneath
A hundred curious rows of teeth;
His **seven** tufted rails with lots
of lovely pink and purple spots,
On each of which a pattern stands
Composed of **forty** separate bands;
His eyebrows of a tender green;
All these have never yet been seen –
But Scientists, who ought to know,
Assure us that they must be so...
Oh! Let us never. Never doubt
What nobody is sure about [18, 159 – 160].

Кількісна характеристика образу у вищенаведеній поезії претендує на наукову точність вимірювань.

Серед афористичних римованих поезій-груків відомого датського автора Піта Хейна, який писав вірші англійською мовою, є грук під назвою ‘Atomyriads’:

Nature, it seems, is he popular name
For milliards and milliards and milliards
of particles playing their infinite game
of billiards and billiards and billiards [17, 28]

Поетична квантитативність вірша проявляється тут на “оказіонально-словотворчому рівні, у заголовку ‘Atomyriads’. Оказіональний композит-денумератив надає експресивного відтінку поетичному тексту. Значення точного числа затушовується у процесі десемантизації та гіперболізації при повторі числівників на позначення великої кількості: milliards, billiards. Наведемо для порівняння запропонований переклад грука російською мовою:

Атомириады
Природой привыкли мы называть
Мильярды, мильярды, мильярды,
Частиц, не устающих играть
В мириады мильярдных бильярдов [17, 28].

Особливості дитячого конкретного предметно-образного мислення врахована у лімерику:

There was an Old Man with a Beard,
Who said, "It's just as I feared! –
Two Owls and a Hen,
four larks and a Wren,
Have all built their nests in my beard [18, 91].

Числівники "two", "four" функціонують у тексті як орнаментальні одиниці, є актуалізаторами ритму та рими. Щоб не порушувати рими, вони легко замінюються іншими числівниками, як наприклад при перекладі лімерика на українську мову:

Жив дідуган із бородою,
Сказав: "Боявся, та гурбою
Курча, два сичі,
Індики вночі
Гнізда сплели всі бородою" [7].

Але процес десемантизації числівників у вірші не доходить до кінця: числівники проходять етап семантизації понять "багато" – "мало". Екстралінгвістичні фонові знання, набутий життєвий досвід дозволяють дитині дійти правильних висновків. Квантитативні словосполучення під впливом дискурсу модифікуються, набувають рис ірреальності та несподіваності, створюючи гумористичний ефект.

У наступному лімерику точна позначеність часових періодів та їх частотності експлікує поняття "багато" – "мало" та є текстовим актуалізатором концепту "множинність":

A glutton who came from the Rhine
When asked at what hour he would dine,
Replied, "**At eleven, at three, five and a quarter past nine**" [18, 114]

Процес десемантизації числівників чітко простежується у наступному лімерику:

There was a young man who was bitten
By **twenty-two** cats and a kitten.
Cried he, "It is clear/ My end is quite near.
No matter! I'll die like a Briton!" [18, 119]

У перекладі цього лімерика М.Редькиною ці числівники повністю замінені на інші за-ради збереження рими:

Юнца одолели гурьбой
Пять кошек и кот – хвост трубой.
Воскликнул юнец:
"Мне скоро конец.
Я британец – умру как герой!" [18, 277].

Протиставлення концептів "множинності" / "одичності" реалізує стилістичний прийом іронії у епіграмі "A Cure for Poetry":

Seven wealthy towns contend for Homer dead
Thro' which the living Homer beg'd his bread [18, 217].

Текстовими актуалізаторами цих концептів слугують, з одного боку, нумеральне множинне словосполучення "seven wealthy towns" та ідентифікуюче власна назва з семою особливості, унікальності особистості "Homer", з іншого. Кількісна контрастність оригіналу збережена у перекладах на українську та російську мови:

Сім міст, які у розкоші купались,
За тіло мертвого Гомера все змагались,
Хоча дехто з них на поета не зважав,
Коли шматочок хліба він живий благав (Переклад Т.Ямкової) [3].

Семь спорят городов о дедушке Гомере:
В них милостиню он просил у каждой двери [18, 293]

В умовах фразеологічного оточення кількісні одиниці в основному актуалізують невизначену кількість "багато"/ "мало". Наприклад: nine fold darkness, galaxies of women, an atom of fear:

There was a young fellow named Weir,
Who hadn't **an atom of fear**;
He indulged a desire
To touch a live wire...
– Most any last line will do here [18, 124].

Десемантизовані квантитативні словосполучення, співвідносячись з поняттями "багато"/ "мало", синкретично вказують на контраст, вербалізують стилістичний ефект антитези. У комічному вірші Томаса Стернза Еліота "Gus: The Theatre Cat" красномовність театральних спогадів Гуса безпосередньо залежить від кількості та міцності спиртного:

“Then, if someone will give him a toothful of gin.
 He will tell you how once played in East Lynne
 At a Shakespeare performance he once walked on pat...
 He once played a tiger – could do it again –
 Which an Indian Colonel pursued down drain.
 And he still thinks that he still can < much better than most,
 Produce blood-curling noises to bring out the Ghost.
 And he once crossed the stage on a telegraph wire
 To rescue a child when a house was on fire... [19, 376].

У перекладах професійних перекладачів квантитативність автентичного тексту передається по різному. Порівняйте переклади Івана Андрусяка, С.Дубовицької, А.Сергеева та В.Бетаки:

а) за допомогою дієслівних засобів:

Гус: Театральний кіт

Переклад Івана Андрусяка.

“А тоді розімліє і сьорбнувши джину,
 Пригадає, як тричі він грав у Іст-Лінні, і як навіть в одній із
 шекспірівських п’єс його гладить актор... “ [13].

Гас – театральный кот

Перевод С.Г.Дубовицькой

Он пропустит стаканчик (за чей-нибудь счет)

И рассказ свой о днях золотых заведет....

А потом, если кто ему джина плеснет,

Он успех свой в спектакле “Ист-Линн” помянет [20].

Гус – театральный кот

Перевод Андрея Сергеева

Теперь он сидит в пивной за углом,

Где он, почитай, со всеми знаком.

Если друг угостит, он друзей завлечет

И выдаст из жизни своей анекдот.

Он вспомнит, усы окуная в джин,

Как трижды украсил собою “Ист-Линн” [20];

б) за допомогою іменника:

Рей – театральный кот

Перевод Василия Бетаки

А потом, если кто поднесет ему джина глоток,

Он расскажет о том, как играл в знаменитом “хвосток на Восток”,

Как в шекспировской пьесе вышел на сцену в тот

Самый миг, когда Некто сказал: “Тут бы нужен был кот!” [20].

Основна семантика метафоричних словосполучень із значенням кількисності, що функціонують у поетичному тексті, полягає у передачі такого великого або такого маленького числа, яке не в змозі передати інші мовні засоби. Характерною особливістю квантитативної поетичної метафори є той факт, що ідея числа, кількості або множинності часто живиться і підсилюється за рахунок однорідних сем іменників, які входять до її складу (an ocean of tears, fields of doubts, etc.) Саме з цієї причини квантитативна метафора може бути оцінена як складний кількісно-якісний образ, який, з одного боку, розщеплює квантитативний концепт, а, з іншого – конструює його з окремих частин, моделюючи його поліфонію [12].

Концептосфера квантитативності англomовного поетичного тексту структурується у складі концептів “числа”. “кількості”, “множинності”, “одиночності” і вербалізується мовними одиницями різного рівня системи. Кількісні характеристики можуть позначати як істот, так і неістот, час або простір, відноситися до опису духовної та емоційної сфери людської діяльності.

Список використаної літератури

1. Акуленко Л.Г. О структуре поля количества в современном немецком языке // Вестник Харьковского университета. – Вып. 286. – С.3-8.
2. Алексеева Е.Н. Репрезентатция концепта “неопределенное множество” именами существительными в современном английском языке: дис...канд.филол.наук. – Иркутск, 2003. – 143 с.
3. Ємець О.В. Принципи навчання поетичного перекладу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http:// www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/ Vmuvriz/2008_13/st.13/08emery.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vmuvriz/2008_13/st.13/08emery.pdf).
4. Игнатъева Э.В. Средства выражения количественных отношений в системе имени современного английского языка: Автореф. дис...канд.филол.наук, 1982. –15 с.

5. Игошина Т.В. Морфотемний аналіз категорії квантитативності в разносистемних мовних одиницях (На матеріалі російського і англійського мов): Дис...канд.філол.наук /Игошина Т.В. – Ульяновск: УЛГН, 2002. – 131 с.
6. Категорія кількості в сучасних європейських мовах / В.В.Акуленко, С.А.Швачко, Е.И.Букреева і др. – Київ: Наукова думка, 1990. – 284 с.
7. Лашкевич А.И. Іменні поєднання з значенням метафори кількості. – Мінськ: Вишэйшая школа, 1985. – 142 с.
8. Лімерик (З) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://magicland.ucoz.ru/publ/1-1-0-8>.
9. Лотман Ю.М. Аналіз поетичного тексту. – Л.: Просвещение, 1972. – 272 с.
10. Пелевіна Н.Ф. Стилистический аналіз художественного тексту. – Л.: Просвещение, 1980. – 271 с.
11. Слугина О.В. Концептуалізація квантитативних властивостей метафори в англійській мові / О.В.Слугина // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. – Тамбов, 2007. – Вып.11/55/. – С.167-171.
12. Слугина О.В. Метафорическое осмысление концепта “число” (на матеріалі англійського поетичного тексту) / О.В.Слугина // Язык: Культура. Коммуникация. Материалы Всероссийской заочной научно-практической конференции, г. Ульяновск, март 2007 г. – 2007. – С.256 – 259.
13. Томас Стернс Елиот. Практичне кодознавство, писане старим опосумом. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://diskurs.narod.ru/Oposum1/htm>.
14. Тураева З.Я. Лингвистика текста: структура и семантика. – М.: Просвещение, 1986. – 127 с.
15. Швачко С.О. Квантитативні одиниці англійської мови: перекладацькі аспекти. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2008. – 128 с.
16. Швачко С.О, Медведь О.М. Когнітивні аспекти квантитативних слів. // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія: Філологія. – 1998. – №1. – С.33-40.
17. Reading for Profit and Pleasure. – М.: Высшая школа, 1977. – 95 р.
18. Topsy-Turvy World. English Humour in Verse. М.:Raduga, 1978. – 520 р.
19. The Book of English Humour. – М.: Raduga, 1990. – 431 р.
20. Thomas Stearns Eliot Old Possum's Book of Practical cats (перевод В.Бетаки, С.Дубовицкой, А.Сергеева). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mau.ru/read/poetry/eliot11.php>.

Анотація. У статті розглядаються питання квантитативності поетичного англійського тексту (лімериків, груків, епіграм) та проблема вербалізації цієї категорії при перекладі на українську та російську мови.

Ключові слова: концепт, категорія, концептосфера, квантитативність, вербалізація.

Annotation. The article deals with quantitateness of English poetical texts (limericks, grooks, epigrams, nonsense rhymes) and the problems of its verbalization in translating into Ukrainian and Russian.

Key words: concept, category, concept sphere, quantitateness, verbalization.

УДК 82-72

ЯНКОВА Н.І.

АРХЕТИПИ НАЦІОНАЛЬНОГО СВІТОБАЧЕННЯ У НОВЕЛІ “ЯБЛУКА” ЮРІЯ КЛЕНА

З кінця 80-х років ім'я Юрія Клена з'явилося в періодичних виданнях України завдяки Ю.Коваліву, М.Неврлому, Л.Череватенкові. У контексті “неокласики” і “празкої школи” його згадують О.Астаф'єв, В.Брюховецький, М.Ільницький та інші науковці.

Юрій Клен відомий передусім як талановитий поет, що належав до відомої школи київських поетів-неокласиків. Його поетична творчість стала предметом чисельних наукових розвідок, однак незадовго до смерті Юрій Клен постає перед нами ще однією гранню свого творчого обдарування – як цікавий прозаїк-новеліст. Є.Маланюк писав: “...Юрій Клен в останнім десятилітті свого життя знаходив час на прозу (новелю, оповідання) і залишив по собі також, хоч невелику числом, але цінну і цікаву, прозову спадщину – становить вартий уваги парадокс”